

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 145-164.

Geliş Tarihi-Received: 15.01.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 09.02.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1420286

Diş Hekimliği Uygulamalarına İslam Hukuku Açısından Bakış

A Perspective on Dentistry Practices from the Perspective of Islamic Law

Ali YÜKSEK*

Öz

İslam dini inanç, ibadet ve sosyal yaşam ilkeleri ile tam teşekküllü bir dindir. Onun temel geliş gayesi insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaktır. O, tevhit inancını diri tutmayı, insanın aklını, canını, malını, neslini korumayı hedefler. Tüm bunlar, insanlık için hayati değer taşımaktadır. Sağlığı yerinde olmayanlar, hem sıkıntı ve üzüntü içerisinde olurlar hem de Allah'a da hakkıyla kulluk da yapamazlar.

İyi bir Müslüman olma konusunda akıl ve beden sağlığının önemi büyüktür. Zihinsel ve bedensel kusuru olanlar ibadetlerini, sosyal yaşama dair işlerini sağlıklı bir şekilde yürütemezler. Ağız ve diş sağlığı vücut sağlığı demektir. Bu yüzden ona özen gösterilmelidir. Hz. Peygamber de ağız ve diş sağlığını önemsemiş ve ümmetine bunların temizliğini şiddetle tavsiye etmiştir.

Ağız ve diş temizliğinin yanı sıra, gerektiğinde çürük dişlerin sökülmesi, dolgu ve kaplamaların yapılması, protezlerin takılması ağız sağlığı için gerekli olan durumlardır. Bu işlemleri yaparken İslam'ın temel ilke ve hükümlerini göz önünde tutmak gerekir. Mesela diş dolgusu veya kaplama yaptırmanın abdest ve gusle mani olup olmadığı, oruç esnasında yapılan bu işlemlerin oruca zarar verip vermediği, dişlerin kaplanması veya doldurulmasında altın, gümüş ve bir takım kimyevi madenlerin kullanılmasının dinen mahsurlu olup olmadığı gibi konular İslam bilgilerini meşgul etmiştir. İslam'ın bu konulardaki hükümlerini öğrenmek, bu doğrultuda hareket etmek, şüphe ve tereddüt uyandıran şeylerden uzak durmak Müslümanlığın gereğidir. Biz de bu makalemizde öncelikle İslam dininin ağız ve diş sağlığına verdiği öneme yer verdik. Yine hekimlerinin ağız ve diş tedavilerinde uyguladıkları yöntemlerin İslami açıdan değerlendirilmesi, hasta hekim arasındaki ilişkilerin fıkhi açıdan yorumlanması, tedaviler esnasında oluşabilecek bir takım hata ve kusurlar karşısında ne tür hükümlerin doğabileceği konularını ele aldık.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, fıkıh, diş hekimliği.

Abstract

Islam is a full-fledged religion with its principles of belief, worship and social life. Its main purpose is to ensure the happiness of people in this world and the hereafter. Those who are not in good health are in distress and sadness and cannot serve God well.

Mental and physical health is of great importance in being a good Muslim. Those with mental and physical defects cannot carry out their prayers and social activities in a healthy way. Oral

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, e-posta: ali.yuksekk@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4817-2576.

and dental health means body health. That's why care should be taken with it. The Prophet also cared about oral and dental health and strongly recommended their cleaning to his friends.

In addition to oral and dental cleaning, removing decayed teeth when necessary, placing fillings and crowns, and installing dentures are necessary for oral health. While performing these operations, it is necessary to take into consideration the basic principles and provisions of Islam. For example, issues such as whether dental fillings or crowns prevent ablution and ghusl, whether these procedures performed during fasting harm the fast, and whether the use of gold, silver and some chemical metals in coating or filling teeth are religiously prohibited have occupied islamic scholars. It is a requirement of Islam to learn the principles of Islam on these issues and to stay away from things that cause doubt and hesitation. In this article, we first discussed the importance that Islam gives to oral and dental health. We also discussed the Islamic evaluation of the methods used by physicians in oral and dental treatments, the fiqh interpretation of the relationships between patients and physicians, and what kind of juridical may arise in the face of some errors and defects that may occur during treatments.

Keywords: Islamic law, fiqh, dentistry.

Giriş

İslam dini inanç, ibadet ve ahlak esaslarının yanı sıra hayatın tüm alanına dair birtakım emirler ve tavsiyelerde bulunmuştur. İnsanın akıl ve beden sağlığının korunması bunlardan biridir. İbadetler ve sosyal yaşam ilkelerine dair dinin emir ve yasaklarının yerine getirilmesi, akıl ve beden sağlığının varlığını zorunlu kılar. Bu durum mükellefiyetin temel dayanaklarından. Bu yüzden alkol, uyuşturucu, kan, meyte, dinen kirli sayılan necis ve zehirli maddeler akıl ve beden sağlığını yok ettikleri gerekçesiyle bunların yenip-içilmesi İslam'da yasaklanmıştır (Bakara 2/177, 195; Nisa 4/29; Maide 5/90).

İnsanın beslenmesinde, düzgün konuşmasında, gülümsemesinde, yüzünün güzel görüntüsünde, sağlıklı ve güzel dişlerin önemi büyüktür. Dişleri olmayan veya sağlıklı dişlere sahip olmayan birisinin güzel Kur'an okuması, ibadetleri usulüne uygun yerine getirmesi, sosyal ilişkilerinin istenilen düzeyde tutması zordur. Sağlıklı ve güzel dişlere sahip olmak, ağız ve diş temizliğine dikkat etmek tüm toplum ve zamanlarda insani bir erdemdir. İslam dini de ağız ve diş sağlığına büyük önem vermiş, onu ibadetlerin parçası olarak görmüştür. Nitekim Hz. Peygamber, her namazdan önce abdest alırken ağız temizliğini yapmış, dişlerini misvak¹ ile fırçalamıştır. Hatta bunun önemine binaen O, "Eğer ümmetine ağır geleceğini bilmeseydim onlara her namazdan önce dişlerini fırçalamalarını emrederdim." (Buhârî, Cum'a, 8; Savm, 27) sözüyle teşvik etmiştir.

İslami ve insani öneme haiz olan ağız ve diş sağlığının bozulması durumunda İslam, onun tedavisinin yapılmasını tavsiye etmiş, bunun için gerektiğinde haramı kullanma ruhsatı dahi vermiştir (Mecelle, 30. Md; Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020, s. 17. Diş hekimliği, diş ve ağız bakımı ile uğraşan tıp dalıdır (Meydan-Larousse, 1970, III, 746). Sağlıklı ve güzel dişler için diş hekimliği müessesesi tarih boyunca çeşitli yöntemler geliştirmiş, bu uğurda yoğun gayretler sarf etmiştir. Yakın tarihe kadar diş çekim ve tedavi işlerini sünnetçiler, hacamatçılar, berberler ve cerrahlar yapmışlardır (Efeoğlu, 1992, s. 45). İslam dini Müslümanlar için gerekli tüm ilimlerin öğrenilmesini, bu uğurda alimlerin yetiştirilmesini, gerekli çalışmaların yapılmasını, gerekli malzemenin üretilmesi ve geliştirilmesini farz-ı kifaye olarak görür. Tabiplerin ve diş hekimlerinin yetiştirilmesi de bu bağlamdadır (Kureyşi, 1976, s. 54; Hammad, 1992, s. 51, 52, 316).

¹ Misvak, Erak Ağacından veya benzeri ağaçlardan ağız ve dişleri temizlemek için kullanılan ağaç kök ve dal parçasına denir. Misvak kelimesi temelde; ovmak, sürtmek, parlatmak anlamında olan *sivak* kelimesinden türetilmiştir. O, diş fırçası gibi dişi temizlemekte kullanılır. Misvak genelde, erak ağacı, zeytin ağacı, ceviz ağacı, havlıcan, çöven gibi lifli ağaç dallarından yapılır. Bunların en iyisi misvak ağacı olarak bilinen *erak* ağacından yapılır. Bu cins misvakı kullanmak, sünnettir (Çulhaoğlu, 1981, s. 323; Tuncer, 1984, s. 36).

Hemen her konuda olduğu gibi dış sağlığı ve tedavisi alanında uygulanan yöntemlerinde İslami ilkeler çerçevesinde yapılması önem arz eder. Bugün dış tedavisinde uygulanan bazı yöntemler, İslami açıdan uygun değildir. Bu bazen tedavide uygulanan yöntem, bazen tedavide kullanılan malzeme, bazen de hekim-hasta arasındaki ilişki sebebiyledir. Bu konulardaki İslam dininin bakış açısına ve İslam bilginlerinin görüşlerine yer verilmiştir.

1. Dış Hekimliği Uygulamalarında Karşılaşılan Bazı Fıkhi Problemler

1.1. Abdest ve Gusül Abdesti Gerektiren Durumlarda Dış Tedavileri

Bilindiği üzere İslam dininde namaz kılabilmek için normal namaz abdesti ve gusül abdesti alma şartı vardır. Bu her iki abdestin kendine özgü kabul şartları ve usulü vardır. Abdestte yüzün yıkanması, dirseklerle beraber ellerin yıkanması, topuk kemikleri ile beraber ayakların yıkanması ve başa mesh verilmesi abdestin kabul şartıdır (Maide 5/6). Gusül abdestinde, Hanefî mezhebine göre ağzın, burnun ve tüm vücudun suyla yıkanması bu abdestin temel şartıdır gerek namaz abdestinde gerekse gusül abdestinde yıkanması gereken yerlerin kuru kalması durumunda ise abdest geçersiz olur (Yüksek, 2021, s. 49; Tosun, 2016, s. 35). Dış tedavileri gerçekleştirilirken gusül abdestinin olmadığı durumlarda ne tür hükümlerin doğacağı veya nasıl bir tutumun izlenmek gerektiği, bu konularda İslam bilginlerinin görüş ve önerilerinin neler olduğu konularına yer vermek yerinde olacaktır.

1.1.1. Dış Dolgusu Yaptırma

Dış dolgusu, altına su geçirmedeği için bu durumda gusül abdestinin geçerli olup olamayacağı fakihler arasında tartışılmıştır. Bazı İslam bilginleri yukarıda zikredilen durum sebebiyle, gusül abdestinin kabul olmayacağını, dolayısıyla dış dolgusu yaptırmanın caiz olmadığını iddia etmiştir. Görüşlerini desteklemek için dış dolgusunun zaruri bir durum olmasını şart görmüşlerdir. Zaruri durum ise insanın kendisinin veya birinci derece yakınının ölüm tehlikesinin olması veya vücut organlarından birinin telef olmasının söz konusu olmasıdır. Aksi taktirde o şeyin zaruret olamayacağını düşünürler (Zeydan, 1974, s. 165; Erdoğan, 2005, s. 617). Ayrıca bu görüş sahipleri dış dolgularının sargı/cebîraya benzetilmesini ve ona kıyas yapılmasını da doğru bulmazlar. Böyle bir kıyas, kıyas maal-fâriktir yani uygun olmayan bir benzetmedir. Çünkü bazen hiç ağrısı ve sancısı olmayan dişlerde de kaplama yapılabiliyor. Dolayısıyla ağrısı olmayan, eziyet vermeyen diş çürüğü derideki yaraya benzetilemez. Dişin tedavisi diğer uzunların tedavisi gibi özür sayılır, denemez. Çünkü ıslanması zarar vermeyen yarayı yıkamak farzdır. Bir yara iyi olunca yani sudan zarar görmeyecek hale gelince üstündeki sargıyı çözüp suyla o bölgenin yıkanması gerekir. Ayrıca dolgu ve kaplama dişi telef olmaktan kurtarmaz, eski haline de getirmez. Sadece siniri ölmüş, telef olmuş bir halde bir müddet daha kullanılmasına yardım eder, (Işık, 2020, s. 130-133) şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Klasik ve modern dönemdeki birçok İslam bilgini, dış dolgusunun sağlık açısından bir zaruret olduğunu, dolayısıyla da dış dolgusu yaptırmanın caiz olduğunu ifade etmişlerdir. Onlar görüşlerini desteklemek amacıyla birçok delili de öne sürmüşlerdir. Mesela dış dolgusunu İslam fıkhındaki cebîraya ve onun hükümlerine benzetmişler ve aynı hükmün verilebileceğini belirtmişlerdir. Nitekim fıkıh kitaplarında geçtiği üzere cebîra yapmak, kırılan veya yaralanan bir vücut organını tutturmak veya iyileştirmek amacıyla bir sargı veya tahta ile veya onlara benzer bir şeyle organın sarılmasıdır. Abdest alırken böyle bir sargı veya engelin üzerine mesh yapılmasının meşru olduğu sünnetle sabittir. Bu konu ile alakalı olarak, başından yaralandıktan sonra

gusül abdesti alan ve bu sebeple de ölen bir sahabe hakkında peygamberimiz “*Teyemmüm etmesi, yarasına bir bez bağladıktan sonra orayı mesh etmesi ve bedeninin geri kalan kısmını yıkaması onun için yeterliydi*” (Zeylâ’î, 1415h. I/186) buyurmuştur. Ayrıca Hz. Ali, bileği kırıldığında Hazreti Peygambere ne yapması gerektiğini sormuş, O da sargı üzerine mesh etmesini ve bunun abdest için yeterli olacağını belirtmiştir (Zeylâ’î, 1415h. I/186).

Yine diş dolgusunun caiz olabileceğine ışık tutan delillerden bir tanesi de Hazreti Peygamber’in bir savaşta burnunu kaybeden Urfece isimli bir sahabeye altından burun yaptırmasına müsaade edişidir. Zira bu sahabe önce kendine gümüştan yapay bir burun yaptırmış, gümüş burun koku yapınca da Hz. Peygamberden altından bir burun yaptırma konusunda izin istemişti. Hz. Peygamber de ona müsaade etmişti (Tirmizî, Libâs, 31). Kırık ve yaralar üzerine cebîra/sargı yapılırken kişinin abdestli olması şart değildir, sargı üzerine mesh yapmak, altını yıkamak gibidir. Bunun herhangi bir süresi de yoktur. Özür devam ettiği sürece meshte caizdir (Serahsî, 1982, s. 173, 174; Yüksek, 2021, s. 57, 58).

Cebîrayı sadece bez sargı ve tahta olarak düşünmemek gerekir. Artık bugün su geçirmeyen plastik ve metalden yapılan birçok değişik türleri vardır. Diş dolguları da sert maddelerdir. Diş üzerinden alındıkları takdirde sağlık açısından birçok probleme sebep olabilir. Ağrılar oluşabilir, diş çürüğü büyüyebilir, enfeksiyonlar oluşabilir. Her gusül abdesti alındığında dolgunun yerinden alınması ve tekrar konulması çok güçtür, hatta imkansızdır. Bu yüzden diş dolguları cebîra gibi düşünülebilir ve diş dolgu ve kaplamasına da aynı hükümler verilebilir. Böylece dolgunun üstünü yıkamak altını yıkamak sayılabilir. Diş dolgusu olan kişi abdest alırken ağzını yıkadığında yıkama sünnetini eksiksiz yapmış olacağı gibi gusül abdesti alan kişi de ağzını tam anlamıyla yıkamış olur. Dolayısıyla farz yerine gelmiş olur. Diyanet İşleri Başkanlığının konuyla alakalı fetvası da böyledir.² Ayrıca belirtmek gerekirse Şafii ve Hanbelî mezheplerinde gusül abdesti alırken ağza ve burna su almak sadece sünnettir, farz değildir (Şirbînî, 1995, I/69; Behûti, 1990, s. 35).

1.1.2. Diş çekimi

Tarihin en eski tıbbi müdahalelerden birisi çürüten dişlerin çekimidir. Diş çekimi yaptıran birinin eğer ağızda kanaması oluyorsa ve çıkan kan tükürüğe garip geliyorsa namaz abdesti bozulur. Diş çekiminden sonra namaz abdesti almak isteyen birisi ağızındaki yaradan dolayı, herhangi bir enfeksiyon oluşmasına karşı ağzına su almaksızın abdest alabilir. Nitekim namaz abdestinde ağza su vermek sünnettir (Kâsânî, 1974, s. 121). Gusül abdesti konusunda ise kişinin daha dikkatli olmak gerekir. Nitekim gusül abdestinde ağza su Hanefî mezhebine göre farzdır (İbnü’l-Hümmam, 1315h, I, 121). Cünüp halde olan kimselerin diş çekildikten sonra gusül abdesti almaları gerektiğinde diş tabibinin ağzınıza su alabilirsiniz veya alamazsınız sözüne itibar edilmesi gerekir (Molla Hüsrev, 1317h, s. 188).

1.1.3. Diş Taşı (Tartar) Temizliği

Diş hekimliği de literatüründe detertraj, polisaj olarak da bilinen diş eti ile diş arasında bazen dişin altında bazen diş ve diş protezleri (Alt ya da üst çene için yapılmış, kısmi ya da tam set halindeki suni/takma dişler. <https://www.mediko.com.tr/blog/icerik/discilik-terimleri-sozlugu>.) üzerinde görülen yapışık halde bulunan kireçlenmiş kitlelere diş taşı denir. Bu diş taşları zaman içerisinde kendiliğinden vücutta oluşur. Bu tartarların detertraş yöntemiyle özel fırça ve macunlarla

² Din İşleri Yüksek Kurulu 12.07.2017 tarihli fetvası. Bk.: <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/46/discilic-dolgusu-yaptirmak-kaplatmak-veya-dise-tel-taktirmek-abdest-ve-gusle-engel-olur-mu-bu-islemler-cunup-veya-adetli-iken-yapilabilir-mi> (Erişim: 11.09.2023); Tıp ve sağlıkla ilgili fetvalar, DİB, 23.

temizletilmesi ağız ve diş sağlığı açısından önem arz eder (Glickman, 1979, s. 419). Ağızda bulunan bu diş taşları gusle mâni değildir. Zira herkesin başına gelen şeyler İslam'da hoş görülür (İbn Âbidîn, ty., 5/214). Zaten yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de "*Allah her şahsı gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar*" buyurarak gücünün yetmeyeceği şeyleri kullardan istemeyeceğini ifade etmiştir (Bakara, 2/286). Diş taşı temizliği esnasında genelde kanama gerçekleşir. Böyle durumda normal namaz abdesti bozulur ancak bu durumun gusül ile bir alakası yoktur (Serahsî, 1982, I/77; Zihni Efendi, 1986, s. 74).

1.1.4. İmplant

İmplant, diş hekimi tarafından özel bir operasyonla eksik olan dişlerin yerine porselen, titanyum veya başka malzemelerden üretilmiş bir dişin çivi gibi çene kemiğine çakılması veya vidalanmasıdır (<https://www.medicalpark.com.tr/implant-nedir-dis-implanti-tedavisi-kimlere-uygulanir/hg-1732>). İmplant dişler çakıldıktan sonra adeta vücudun birer parçası olmuş gibidirler. İmplant dişlere sahip kimselerin gusül abdesti veya namaz abdesti alırken bu dişleri ağızdan çıkarıp tekrar takabilmesi imkansızdır. Bu işlem ancak diş hekimi tarafından yapılabilir. Böyle bir zorunluluk söz konusu olunca da İslam'ın kolaylık prensibi devreye girer. Nitekim Mecellede "*Zaruretler, haramları mübah kılar*" (Mecelle, 30, Md); "*Bir iş zorlaşırsa genişliğe gidilir* (Mecelle, 29, Md)." hükümleri devreye girer. Böylelikle de implantın üstünü yıkamak altını yıkamak gibi kabul edilir. Bu durum aynı zamanda sargı üzerine mesh yapmaya kıyaslanabilir.

1.1.5. Diş Kaplamaları

Diş kaplamalarının tarih boyunca var olduğu ve bu işlemin sıklıkla da altın ve gümüşle yapıldığı bilinen bir gerçektir. Yakın tarihimize kadar Türkiye'de de bu uygulamayı görebilmekteydik. Ancak teknoloji alanındaki yeniliklerle diş kaplamalarında kullanılan materyaller son dönemlerde oldukça farklılaşmıştır (Türk Diş Hekimleri Birliği, 1986, s. 22).

Diş kaplamalarında farklı uygulamalar ve protezler yaygınlaşmıştır. Mesela diş ve kök aracılığıyla çene kemiğine bağlanan protez tiplerine köprü kron protezler denir (Belger, 1986, s. 2). Sadece bir diş kaplandığında ona kron, mevcut olmayan dişlerin yerine uygulanan protez dişleri sabit dişlere bağlayan, iki ucu bir veya birden çok diş desteğine dayanan sabit protezlere köprü denir. Bu kron ve köprüler su geçirmezler. Ancak onlardan başka kolayca sökülüp takılan köprülerde vardır. Böyle hareketli köprülerin elbette gusül abdesti alırken çıkarılması zorunludur. Bir de ağızda hiç diş olmayan hastalara uygulanan gerektiğinde hasta tarafından rahatlıkla çıkarılıp takılabilen protez dişler de vardır (Çalikkocaoğlu, 1982, s. 15). Bizim üzerinde durduğumuz ve İslami durumunu araştırdığımız kaplama, sabit kaplamalardır.

Dişlerin kaplanmasının sağlık açısından gerekli olduğu durumlarda, ister kaplatılan dişin altı çürük olsun, ister sağlam olduğu halde kesilmek zorunda olsun veya suya ve diş etkenlere karşı üstündeki kaplama çıkarıldığında zayıf hale getirilmiş olsun gusül abdestine engel olmaz. Çünkü fıkıh kitaplarında geçtiği üzere abdest veya gusül alırken kullanılan su yarayla beraber yaranın civarına da zarar verecekse yaraya yakın bölgeler yıkanmamalıdır. Çünkü yaranın etkilediği ve etkilendiği çevre de yara hükmündedir (Serahsî, 1982, I/112-122).

Hasta namaz abdesti alırken ağızdaki hareketli protezleri çıkarmaz ise namaz abdestinin kabulü konusunda problem olmaz. Çünkü namaz abdestinde ağza su almak sünnettir. Ancak hasta gusül abdesti alırken protezi çıkarmazsa protezin altında kalan kısımlara şu ulaşmayabilir. Suyun ulaşmadığı durumda Hanefî mezhebine göre gusül abdesti geçersiz olur.

1.1. Oruçlu Hastalarda Ağız ve Diş Sağlığı Uygulamaları

Oruç, bir Müslümanın ibadet niyetiyle imsaktan yani tan yerinin ağarmasından güneş batıncaya kadar yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden uzak kalmasıdır. Ramazan ayı boyunca bir Müslümanın oruç tutması farzdır. Ramazan ayı haricinde belirli bir vakti olan zorunlu bir oruç yoktur. Ancak Arefe günü, Aşure günü, Şevval ayı orucu gibi bazı muayyen günlerde oruç tutmak sünnettir (Kâsânî, 1982, 2/175; Molla Hüsrev, 1317h., I/196; Zihni Efendi, 1986 s. 565; Tekin, 2021, s. 165, 168, 169).

Oruç, kasten veya abdest alırken boğaza su kaçırma gibi hataen veya vücutta ağrı, sancı gibi bir özür sebebiyle doğrudan veya dolaylı olarak vücuda giren gıda ve ilaç niteliğindeki her şeyle bozulur (Buhârî, Savm, 32; TDV İlmihali, 2006, s. 406-409). Kasten oruç bozmalarda kefâret gerekir. Bu kefâret ise, bozulan bir gün orucun yerine iki kameri ay veya altmış gün peş peşe oruç tutmaktır. Ayrıca bozulan orucun da kazâ edilmesi gerekir. Kasti olmayan oruç bozmalarda ise kişi gününe gün kaza yapar (Tekin, 2021, s. 180).

Oruçlu hastalarda ağız ve diş sağlığı ile ilgili hangi uygulamaların yapılıp yapılamayacağı, oruç açısından hangi durumlarda kaza veya kefâretin gerekli olup olmayacağı açıklanacaktır. Aslında diş tedavilerinde gerekli müdahalelerin çoğu orucu bozabilecek özelliktedir. Bu yüzden oruçlu hastaya mümkünse orucu bozmayacak türden basit müdahale edilmesi, eğer zorunluluk ve aciliyet yoksa tıbbi müdahalenin iftardan sonraya bırakılması uygun olacaktır. Ramazan orucunda asıl olan diş hekimi ve hastanın azami gayretle oruca engel olacak veya onu bozacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Tıbbi uygulamalar ve müdahaleler elbette zaruret kapsamındadır. Ancak zaruret söz konusu olduğunda haramlar, mübah olabilir veya farzlar geciktirilebilir. Ayrıca zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunurlar (Mecelle, 31. Md). Zaruret miktarının aşılması, hastaya ve hekime sorumluluk yükler. Bu sebeplerle hasta ve tabiplerin kendileriyle alakalı ilmi hali bilmeleri zorunludur (Öztürk, 1973, s. 125).

1.1.1. Oruçluya Anestezi ve Cerrahi Müdahale

Tıbbi bir terim olarak anestezi: Ağrının dindirilmesi, yapılacak tıbbi müdahalelerde hastanın ağrı duymamasını sağlamak veya diğer bir deyimle ağrısız müdahale yapılması işidir (Konukman, 1982, s. 13). Anestezinin lokal ve genel olmak üzere iki türü vardır. Diş hekimliğinde bazı özel müdahaleler hariç diş çekimlerinde ve ağız içi operasyonlarında genellikle lokal anestezi yapılır. Bu uygulama anestezik solüsyonun bölgedeki sınırlara enjeksiyonla iletilmesi ve böylece de sınırların bloke olması hadisesidir. Anestezi yapılmış olan hasta herhangi bir ağrı veya sancı duymaz (Bennet, 1974, s. 57-68). Hastaya narkoz verilerek yapılan genel anestezi ile ise merkezi sinir sistemi hedef alınarak tüm vücudun şuur kaybı ile birlikte hissiz hale gelir (Timoçin, ty., s. 29). Genel anestezi her ne kadar bayılmaya benzerse de ikisi aynı şey değildir. Nitekim bayılma istek dışı olur. Ne zaman olacağı da bilinmez. Bayılan kişi eğer bir gün ve bir geceden daha uzun sürede baygın halde kalırsa namazlarını kaza etmesi gerekmez (İbn Melek, ty., s. 343, 344; TDV İlmihali, 2006, I, 337). Genel anestezi tabip ve hastanın ortak kararıyla gerçekleştirilir. Zamanı ve süresi belirlenebilir. Anestezi yapıldığı anda oruç bozulur. Genel anestezi esnasında geçirilen namazlar ve oruçlar kaza edilir.

Lokal anestezi yapılarak diş çekilirse veya ağızda bir başka tıbbi operasyon yapılırsa oruçlu olan hastanın orucu bozulur. Bu orucun bozulması, bir özre binaen olduğu için hasta, Ramazan'dan sonra o günü kaza eder. Bu tıbbi müdahaleden sonra hastanın iftara kadar yiyip içmesinde bir sakınca yoktur (Serahsî, 1982, 3/67; Zihni Efendi, 1986, s. 594). Şunu da ifade etmek gerekir ki eğer oruçlu hastanın dişi anestezi yapılmadan çekilirse bu diş çekimi orucu bozmaz.

1.1.2. Diş Temizliği ve Parlatılması

Kirlerle kaplanmış veya ciddi düzeyde sararmış dişler birtakım solüsyonlar ve özel macunlarla diş hekimleri tarafından temizlenir ve parlatılır. Bu uygulamaya diş hekimliği literatüründe polisaj ve detertraj denir (<http://dentamar.com.tr/dis-tasi-temizligi-detertraj#>). Bu işlem helal malzemeler kullanılarak yapıldığında dinen bir mahsuru yoktur (DİB, 2020, s. 45). Bu işlemler esnasında genellikle kanamalar gerçekleşir. Bu yüzden hastanın diş kanamaları absorbe edilmeli veya hasta tarafından tükürülerek ağızdan dışarıya atılmalıdır. Bu işlemler esnasında ultrasonik apareyler kullanılır. Bu işlem esnasında kullanılan tazyikli suyun boğaza kaçması orucu bozması kuvvetle muhtemeldir bu sebeple dikkatli olması gerekir.

Polisaj ve detertraj işlemlerinde kullanılan patların³ tadı ağızda hissedilse bile boğaza kaçmadıktan sonra oruç bozulmaz. Nitekim Hazreti Peygamber'in oruçlu iken kendine has tadı olan misvak kullandığı sahih hadislerde mevcuttur (Buhârî, Savm, 25-26; Tirmîzî, Savm, 29). Ancak oruçlu kimse misvak veya diş fırçası kullanırken çok dikkatli olması, misvağın veya fırçanın beraberinde olan su veya diğer maddeleri boğazına kaçırmaması gerekir. Aksi takdirde oruç bozulur.

1.1.3. Oruçlunun Diş Dolgusu Yaptırması

Anestezi gerçekleştirilmeden dişler üzerinde yapılan basit diş dolguları orucu bozmaz. Çünkü ağız boşluğu oruç açısından insanın iç kısmı sayılmaz. Nitekim bir insanın sadece ağızına su alması ile orucu bozulmaz. Hatta oruçlunun boğazına suyu kaçırmamak kaydıyla abdest alırken ağızına su alması sünnettir (Darimî, 1992, 2/13; Ebu Dâvûd, 1378h, I/556; TDV İlmihali, 2006, s. 198).

Geçici diş dolgusu işlemlerinde genellikle gıda mahiyeti olmayan çinkofosfat, Polikarboksilat, Çinkooksit, Öjenol simanı gibi materyaller kullanılır. Her ne kadar bunların kendine has farklı bir tadı olsa da boğaza kaçmadığı takdirde oruca zarar vermez. Eğer tükürkle yutulursa o zaman o günkü orucunu kaza etmesi gerekir (Serahsî, 1982, 3/67; Zihni Efendi, 1986, s. 591; TDV İlmihali, 2006 s. 409). Daimî dolgularda genellikle gümüş amalgam maddesi kullanılır.⁴ Bu madde tatsız bir maddedir. Uygulama esnasında boğazdan vücuda kaçmadığı takdirde orucu bozmaz.

1.1.4. Oruçlularda Kök Kanal Tedavisi

Kanal tedavisi, diş pulpasının⁵ tümünün çıkarılıp kök kanalının mekanik olarak değiştirilip antiseptik maddeler ile steril hale getirilmesinden sonra kök ucuna kadar tamamen doldurulmasıdır (Bayırlı ve Şirin, 1982, s. 162). Kök tedavisi diş dolgusundan farklı kabul edilmelidir. Nitekim kanal tedavisi anestezi (vital) ile veya canlı pulpanın nekroze (mortal) edilmesi ile yapılır. Bu durum açıkça gösteriyor ki oruçlunun o gününü kaza etmesi gerekir. Nekroze uygulamasının da aynı olacağını düşünmekteyiz. Eğer önceden diş kanalları diş sinirlerinin alınma işlemi yapılmış yani depulpe edilmiş ise bu durumda uygulanan antiseptik meç orucu bozmaz. Bu uygulamada pamuğun üzere bazı antiseptikler sürülerek dişin üzerine konur (Bayırlı ve Şirin, 1982, s. 223). Boğaza herhangi

³ Pat: Mukoza yarası üzerinde uzun süreli bir sargı oluşturmada ve gıdalar ve içeceklerden kaynaklanan iritasyonlara karşı korumaktadır.

<https://www.google.com/search?q=di+C5%9F+tedavisinde+kullan%C4%B1lan>

⁴ Amalgam, oda sıcaklığında sıvı halde bulunan bir metal olan civa ile katı halde bulunan gümüş, kalay, bakır, çinko gibi diğer metal tozlarının karıştırılmasıyla elde edilen özel bir alaşımdır. Bk.: <https://ankara.baskenthastaneleri.com/tr/saglik-rehberi/amalgam-dolgular#>: (Erişim: 29.09.2023).

⁵ Diş özü. Dişin ortasındaki canlı dokudur. Dentinin içine yerleştirilmiş olan pulpanın yapısında sinir hücreleri ve dişi besleyen kan damarları bulunmaktadı. <https://www.mediko.com.tr/blog/icerik/discilik-terimleri-sozlugu>. (Erişim: 29.09.2023).

bir şeyin kaçarsa oruç bozulur. Diş kanalı önceden depulte yapılmış olsa dahi dolgu rezorve olan iyodaform gibi patlar ile yapılırsa yine oruç bozulur. Kök kanalı ucundan taşan iyodaform patlar genelde bir hafta içerisinde rezorve olur (Bayırlı ve Şirin, 1982, s. 319). İbadetlerde ihtiyatlı olunması gerekir. Bu yüzden diş üstü ve kanallarına koyulan petlerin rezorve olup olmamasına iyi dikkat edilerek oruç konusunda karar vermek gerekir.

1.1.5. Oruçlu Hastada Krom Köprü Uygulaması

Krom köprü uygulamasında orucun durumu, dişlerin kesim esnasında anestezi uygulanıp uygulanmamasına bağlıdır. Anestezi uygulanmadığı ve kesim esnasında aeratörden⁶ püsküren suyun boğaza kaçmadığı durumda elbette oruç bozulmayacaktır. Aynı şey ölçü alımı için kullanılan silikon maddeler için de geçerlidir. Bu maddelerden herhangi bir şeyin boğaza kaçmaması durumunda oruç bozulmaz. Yine kron köprüleri diş dolgularına benzetilerek oruca zarar vermeyeceği düşünülür.

1.1.6. Oruçta Hastalara Protez Uygulaması

Protez uygulanacak hastalarda ölçü alımı için kullanılan materyallerden herhangi bir madde boğaza kaçmadığı sürece oruç bozulmaz. Ancak sökülüp takılabilen protezler ağızda varken abdest alan bir insanın dikkatli olması gerekir. Protez dişlerini yıkayıp ağızına takan kimsenin dişlerinin ıslaklığı tükürük yoluyla boğaza kaçırabilir. Bu durumda da oruç bozulur.

2. Diş Tedavilerinde Kullanılan Malzemelerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Anestezik solüsyonlar, diş çekimi, kanal tedavisi ve diş kaplaması gibi işlemlerde bölge hastanın ağrı, sancı çekmemesi için hastaya bir şırıngayla bu solüsyonlar verilerek ağrısız işlem sağlanır. Bu durumda hastanın bilinci yerindedir. Solüsyonların sağlığa zararı olmadığı gibi insanın merkezi sinir sistemine etki ederek insanı uyuşturan ve bağımlılık yapan narkotik madde etkileri de yoktur (Borçbakan, 1980, s. 77). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki narkotik veya haram madde kaynaklı malzemeler, hastalığın tedavisinde kullanımı zorunlu olduğunda kullanılmasında bir sakınca yoktur. Fıkıh kitaplarında buna dair birçok fetva vardır (Şeyh Nizamuddin vd., 1986, 5/355).

2.1. Diş Tedavilerinde Kullanılan Metaller

Diş tedavisi dolgu ve kaplamalarında çok farklı materyaller kullanılmaktadır. Bunlar arasında altın ve gümüş tarih boyunca kullanılmagelmiştir. İslam dininde Hz. Peygamber'in "Şu iki şey ümmetimin erkeklerine haramdır: İpek ve altın" sözüyle altın ve ipekli kumaşların erkekler için haram olduğu bilinen bir gerçektir (Ebu Dâvûd, Libas, 11; Nesâî, Ziyet, 40; İbni Mace, Libas, 19). Naklettiğimiz hadis gereği erkeklerin altın ve ipek kullanmaları genel olarak yasaklanmıştır. Ancak zaruret durumlarında bunları kullanmanın mübah olduğunu daha önce ifade etmiştik. Nitekim Hz. Peygamber, savaşta burnu kopan arkadaşı Arfece b. Said'e önce gümüşten bir burun yaptırmasına, o koku yapınca da altından bir burun yaptırmasına izin vermiştir (Nesâî, Ziyet 41; Tirmizî, Libas, 31; Ebu Dâvûd, Hatem, 7; Tıp ve sağlıkla ilgili fetvalar, DİB, 2020, 44).

Yine Hz. Peygamber, vücudunda alerjik kaşıntı olan Zübeyir ve Abdurrahman isimli sahabilerine ipekli kumaş giymeye izin vermiştir (İbn Âbidîn, ty., 6/383). Bu iki

⁶ Aeratör, ucu sivri ve mine dokusunu kaldırmaya yarayan bir döner alettir. Dakikada 200.000-400.000 devir dönme kapasitesi olan modelleri bulunmaktadır. Tazyikli su çıkışı da mevcuttur. <https://medoloji.com/blogs/news/bu-listeyi-i-CC%87ncelemeden-almayin> (Erişim: 29.09.2023).

rivayetten yola çıkarak İslâm âlimleri bir zaruretin olması durumunda altın ve ipekli kumaşın kullanılmasının caiz olacağını ifade etmişlerdir. Bununla beraber Ebu Hanife, erkeklerin altın diş yaptırılmalarını mekruh görmüştür (Serahsî, 1982, I, 132; İbnü'l-Hümâm, 1315h, 7/96). Karışık malzemeler de ise hüküm çoğunluğa göredir. Yani bir karışımda altın oranı daha fazlaysa o madde altın hükmündedir (Serahsî, 1982, I, 122; Mevsilî, ty., I, 112). Günümüzde artık kullanılan malzemelerin çeşitliliği ve bolluğu sayesinde altın ve gümüşe ihtiyaç kalmamaktadır.

2.2. Antiseptikler

Deri üzerinde kullanılan antiseptiklerin içeriğinde ister alkol olsun ister olmasın dinen pis kabul edilmediklerinden bunların kullanılmalarında bir mahsur yoktur (Serahsî, 1982, 9/36, 105; Kâsânî, 1974, 7/40; Yazır, 1962, 2/762). Hekimlerin antiseptiklerle hasta bölgeleri temizlemeleri, ellerini bu malzemelerle dezenfekte etmeleri caizdir. Bu maddeler elbiseye dökülse bile elbiseler necis yani dinen kirli hale gelmezler.

2.3. Metal Malzemeler

Çene cerrahisinde kullanılan, özellikle de çene kırıklarında bağlantı için kullanılan teller, krom-nikel paslanmaz çeliklerdir. İmplantlarda kullanılan çiviler ise titanyum maddesinden elde edilmektedir. Bu maddeler İslâm'ın haram veya pis kabul ettiği maddeler değildir. Dolayısıyla kullanılmalarında bir mahsuru yoktur. Aynı şekilde dolgu maddesi olarak kullanılan bu maddeler ve diş üzerinde hazırlanmış kaviteden ölçü alınarak döküm yoluyla elde edilmiş inleyleyler daha son yıllarda seramik maddelerden üretilmektedir. Bu alanda artık altın ve gümüş kullanılmamaktadır. Seramik malzemelerde İslami açıdan helal malzemelerdir.

Veneer⁷ krom ve köprülerde de yine krom kobalt metalleri kullanılmaktadır. Ancak günümüzde toprak menşeyli seramik kullanımı artmıştır. Bu malzemelerde İslami açıdan herhangi bir mahsur yoktur.

2.4. Periodantal Splint (Şine)⁸ Ve Ortodontik Apareyler.

Bu alanda eskiden altın-platin alaşımlı malzeme kullanılırken günümüzde genelde krom-nikel teller ve malzemeler kullanılmaktadır. A tipi splintlerde 17 karat platin veya altın alaşımı krom kullanılır (Sandallı, 1982, s. 273, 278). Son zamanlarda çokça kullanılan paslanmaz çelik teller 18-8 krom-nikel veya "elgiloy" denilen krom-kobalt alaşımlar kullanılır (Perkün, 1983, s. 248-249). Bu malzemelerin de kullanılmasında İslami açıdan herhangi bir mahsur yoktur.

2.5. Diş Fırçaları

Diş temizliğinde kullanılan en temel malzemeler diş fırçaları ve diş sabunlarıdır. Geçmişle İslâm kültüründe erak ağacından elde edilen misvaklar diş temizliği için kullanılırken yakın tarihimizde artık plastik ve hayvan kıllarından elde edilen diş fırçaları kullanmaya başlandı. Bir fırçanın kullanımının helal olması, o diş fırçalarının ve macunlarının temel bileşen maddelerin İslâm'ın yasakladığı veya şer'an pis sayılan maddelerden olmaması gerekir. Bu sebeple domuzdan veya eti yenmeyen hayvanlardan elde edilmiş kıllarla yapılan diş fırçalarının kullanılması haramdır (Şeyh Nizamuddin vd.,

⁷ Veneer kron Restorasyonlar, genellikle ileri derecede madde kaybına uğramış dişlerin korunması ve tedavisinde uygulanan restorasyondur. Bu işlem dişe zarar vermez, aksine dişi koruyarak dişin ömrünü uzatır. Bk.: <https://www.pianodentalclinic.com/tr/veneer-kron-restorasyonlar-127>.

⁸ Splint (Şine): Zarara uğramış veya hastalanmış kısımları sabit, hareketsiz hale getirmek için yapılan tutmalardır.

1986, 5/354). Bunların helalden alternatifleri bol olduğundan zaruret kabul edilip kullanılamazlar. Ayrıca özellikle domuz kılından yapılmış fırçalarda kılın içerisinde bulunan organik kanallar, mikropları depolayıp, orada üremesi için uygun bir ortam oluşturur. Kılar fırça sapından kolayca ayrılıp, dişin fırçalaması esnasında diş etinde kalarak iltihaplanmalarına neden olabilir. Ağız içinde tükürük yoluyla vücuda geçebilmesinden dolayı kullanılmamalıdır. Konuya ışık yutan ayet-i kerime “*Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır...*” şeklindedir (Maide, 5/3).

2.6. Diş Macunları

Diş macunları temelde diş temizliğinde kullanılan sabunlardır. Markalara ve insanların ağız içi yapılarına göre farklı bileşiklerde üretilen diş macunları vardır. Sabunun temel bileşenlerinin yanı sıra dişi beyazlatmak, diş etlerinin korumasını sağlamak, ağız kokularını yok etmek, ağızdaki bakterileri gidermek, farklı tatlar kazandırmak gibi çeşitli amaçlarla farklı kimyevi madde eklenmiş diş macunları vardır. İçeriklerindeki katkı maddelerinden bazıları sağlığa zararlıdır veya İslam’ın kullanılmasını yasakladığı maddelerdir. Televizyon veya sosyal medyada diş macunlarının sağlığa zararlı olan içeriklerinden bahsedilmektedir. Mesela diş minesinin daha iyi gelişmesini sağlamak, temiz ve parlak görünüm sunmak için kullanılan sodyum florür, klor brom ve iyot gibi maddeler bunlardan bazılarıdır. Bu maddelerin zehirli olduğu, bu yüzden sağlığa zararlarının olduğuna dair raporlar vardır. Mesela İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Metabolizma ve Beslenme Bilim Dalı Başkanı Ahmet Aydın, ve Aysan Kuzanlı sodyum florürün sağlığa zararlı olduğunu, bağışıklık sistemini çökerttiğini, üreme sistemlerine zarar verdiğini belirtirken özellikle çocuklarda zekâ geriliğine sebep olabildiğini aynı zamanda kansorejen bir madde olduğuna dikkat çekerek, diş fırçasını macunsuz boş olarak kullanılmasının daha doğru olabileceğini ifade etmişlerdir (<https://www.trthaber.com/haber/saglik/dis-macunundaki-tehlike-34893.html>).

Bu konuda Psikiyatrist Dr. Ali Gök’te, diş macunu içeriğindeki maddelerin beynimize ve bedenimize verdiği zararlarla alakalı olarak kalsiyum fosfat, sodyum, kalsiyum karbonat, sodyum metofosfat, silika, zirkonyum gibi aşındırıcılar; sodyum loril sülfat, sodyum N-loril sorkoniset gibi temizleyiciler; sodyum karboksimetil selüloz, karajenen, ksantin sakızı, alginat gibi bağlayıcı; sorbitol, gliserol, problem glikol gibi nemlendiriciler; tarçın, nane, yeşil nane, mentol, wintergren gibi tatlandırıcılar; triclosan, alkol, benzoart, formaldehit, klorkifenol gibi koruyucu maddeler; çürük önleyici kabul edilen florür gibi katkı maddelerine dikkat çekerken onların bazılarının akıl sağlığına bazılarının beden sağlığına zararlı olduğunu, özellikle de sodyum florür ve trislosanın kimyasalların beden ve zihin sağlığına verdiği ciddi zararlardan bahsetmiştir. Bu bağlamda bu maddelerin epifiz bezini olumsuz etkilediğini, onu kireçlendirdiğini ve onun işlevini yitirmesine neden olduğunu, son zamanlarda yapılan araştırmalarla bu maddelerin beyin hücrelerini tahrip ettiğini, çocuklarda zekâ gelişimini engellediğini, alzheimer hastalığına ve hormonal bozukluklara neden olduğunu, kızlarda erken puberteye, kadınlarda meme ve rahim kanserine sebep olabildiğini, ifade etmiştir (<https://www.aligok.com.tr/dis-macunu-ve-icerigindeki-maddelerin-beynimize-ve-bedenimize-verdigi-zararlarin-farkinda-misiniz/>).

Beş temel geliş gayesinden biri insanın akıl ve beden sağlığını korumak olan İslam dini, insanın akıl ve beden sağlığını tehlikeye atacak her türlü unsura karşı çıkmaktadır.

Bu yüzden ona zarar veren her maddeyi haram kapsamına alır. Nitekim Yüce Allah “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.” (Bakara 2/195) ayetiyle buna vurgu yapmıştır. Hz. Peygamber (s. a.v.) de “İnsanlardan çoğunun aldandığı (kıymetini bilemediği) iki nimet vardır: (Bunlar) Vücut sıhhati ve boş vakittir” buyurmuştur (Buhârî, Rikak 1; Tirmizî, Zühd 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/258). İslam dini sağlıklı, temiz ve helal gıdaların tüketilmesini emretmiş, akli giderecek, doğru düşünceyi olumsuz etkileyen beden sağlığına zararı olan veya zararı faydasından çok olan her türlü hayvansal bitkisel ve kimyevi maddelerin kullanmasını yasaklamıştır. Buradan yola çıkarak bileşeninde akıl ve beden sağlığını olumsuz etkileyen dış macunlarının kullanılmasının caiz olmadığını düşünmekteyiz.

3. Bazı Özel Dış Hekimliği Uygulamaları

Son yıllarda dış trasplantasyonu, implantasyonu ve reimplantasyonu yaygın hale gelmiştir. Daha önceleri insandan insana ve insanın ağız içi dişlerinin yer değiştirilmesi ile veya fil gibi bazı hayvanlardan insana nakiller yapılmaktaydı (Borçbakan, 1980, s. 136, 137. Ancak günümüzde dış implantları daha çok titanyumdan veya porselenden insan dişi taklit edilerek yapılmaktadır. Bu işlem için başta domuz, meyte/leş ve besmelesiz kesilmiş hayvanlara ait dişler hariç diğer hayvan ve toprak ürünlerinin ve metallerin temel malzeme olarak kullanılması caizdir (Bakara 2/173; Maide 5/3; En’am 6/145; Nahl 16/115). Yerinden çıkan bir dişin tekrar yerine iade edilmesi konusu din bilginleri arasında tartışma konusu olmasına rağmen Hanefî mezhebinin tercih ettiği görüşe göre eğer sağlık açısından bir mahsuru yoksa ve iadesi mümkünse bunun yapılabilmesi caiz görülmüştür (İbn Âbidîn, *ty.*, 5/4; Beşer, 1994, s. 172). Dış implantlarının abdest ve oruca mâni olmayacağı daha önceki bölümlerde belirtilmişti.

İnsandan insana diş nakilleri ise, bu konu organ nakilleriyle alakalı bir konudur. Suudi Arabistan’da İslam âlimleri tarafından gerçekleştirilen fıkıh konseyinde birtakım şartlarla böyle bir organ naklinin caiz olabileceği ifade edilmiştir. Nitekim bir dişini veren kişi gönül rızasıyla veriyorsa, karşılığında para almıyorsa ve bu işlemiyle kendi sağlığını tehlikeye atmıyorsa, alan kişi için sağlık açısından sorun yoksa böyle bir işlem caiz kabul edilmektedir (TDV İlmihali, 2006, 2/171; DİB Din İşleri Yüksek Kurulu, 03.03.1980 tarih ve 396/13 sayılı kararı). Zira insan uzuvlarının para ve menfaat karşılığında satılmayacağı İslam alimlerinin hem de günümüz hukuk otoritelerinin ortak görüşüdür (Gökçen ve Balcı, 2013, 112).

3.1. Dış Hekimliğinde Estetik Müdahaleler

Teknoloji ve cerrahi tıptaki gelişmeler neticesinde birçok alanda olduğu gibi dış hekimliği uygulamalarında da estetik müdahaleler yoğun bir şekilde artmıştır. Bu uygulamalar tedaviden daha ziyade burun, dudak, çene, kulak, göğüs ve bacak gibi uzuvların daha güzel görünüp kişiyi daha genç ve çekici gösterme amacına yöneliktir. Dış hekimliği alanında bu uygulamalar çoğunlukla dişlere şekil vermek, onları parlatmak, çeneye şekil vermek amaçlarıyla yapılmaktadır. Her insan elbette doğal olarak vücut azaları açısından güzel bir görüntüye sahip olmak ister. Ama bazıları doğuştan bazıları ise sonradan meydana gelen birtakım sebeplerle güzel görünümünden mahrumdurlar. Normalin dışındaki bir durumu normalleştirme ve iyileştirme konusunda herhangi bir aksi söylem yokken kişinin psikolojisinden kaynaklı, sosyal etkileşimden kaynaklı farklı görünmek, daha güzel görünmek, çekici olmak gibi sebeplerle yapılanlar kabul görmemektedir. İslam, insanın doğuştan fitri olarak taşıdığı doğal güzelliği ve yapıyı değiştirmesini uygun görmez. Psikolojik kaygılar, sosyolojik akımlar sonucu meydana gelen görüntü değişimi ve bu amaçla yapılan her türlü estetik ve tıbbi müdahaleler caiz görülmez hatta vücut üzerindeki değişimlerin yanı sıra giyim kuşam ve süslenme

konusundaki aşırılıkları temelde insanın ruh ve beden sağlığını bozacağı, ahlaki değerlerini tahrip edeceği için hoş karşılamaz (TDV İlmihali, 2006, 2/79). Bunlar Hz. Peygamberin sahih hadislerine dayanmaktadır. Zira O, vücutta kalıcı iz bırakan dövme yapmayı ve yaptırmayı (Buhârî, Libas, 85-87; Müslüm, Libas, 119), saç ve sakallardaki ak kılları yolmayı (Ebu Davud, *Teraccül*, 17), sadece güzel ve farklı görünmek için kadınların kaşlarını yolmalarını, dişlerini seyreltmelerini yasaklamış, bunları yapanları lanetlemiştir (Buhârî, *Tefsir*, 59; Tirmizî, *Libas*, 25). Çünkü bunlar, tedaviden ziyade doğal fitri görünümü değiştirme amacını gütmektedir. Dolayısıyla İslam bilginleri konuya yaklaşırken İslami naslar (Erdoğan, 2005, s. 447) ve tıbbi zaruretler penceresinden bakmışlar ve aşağıdaki şartların gerçekleşmesi durumunda estetik müdahalelerin yapılabilmesine cevaz vermişlerdir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1- Vücut üzerinde estetik müdahale ancak bir tür tedavi amacı gütmeli ve bunlara zaruret halinde başvurulmalıdır.

2- Hali hazırda alternatif bir tedavi yönteminin olmaması gerekir.

3- Amaç yaratılıştan gelen doğal ve anormal olmayan şekli değiştirmek olmamalıdır.

4- Hile, aldatma ve yanlış anlamaya yol açmamalı.

5- Karşı cinse benzeme amacının da bulunmaması gerekir.

6- Müdahalenin yapılmasının ehli tarafından ve galip zanna dayanan bir yararı olması ve kişiye bir zararının bulunmaması gerekir (TDV İlmihali, 2006, 2/83).

Diş ve çene cerrahisinde zorunlu olan birçok müdahale vardır. Isırma, çiğneme ve konuşma fonksiyonu bozuklukları bunlardandır. Bu öyle hastalara yönelik yapılan müdahalelerden birisi çene kemiğinin kesilerek kısaltılması veya uzatılmasıdır. Böylece çene kemiğinin normal işlevine kavuşturulması amaçlanır. Bu ameliyat yapılırken çenenin güzel bir görüntüye de kavuşturulması bir diş hekimliği sanatıdır. Bunun bir benzeri asırlar önce el ve ayaklarda bulunan fazla parmakların kesilmesidir. Bu işlemin cevazına dair fetvalar verilmiştir. Mesela İslam âlimlerinden Kadıhan, bu zaid parmakların hayati tehlike arz etmediği sürece kesilebilmesini ifade etmiştir (Kadıhan, 1986, 3/490; TDV İlmihali, 2006, 2/83). İşte ağızdaki fazla dişlerini alınabilmesi de bu kabildendir. Bu tip müdahaleler fıtratı bozmak değil tam tersine bozuk fıtratı tedavi yöntemleri ile normal hale getirmektir bunun da caiz hatta teşvik ediliyor olması gerekir (İbni Âbidîn, *ty.*, 5/239; Beşer, 1994, s. 169; TDV İlmihali, 2006, 2/, 83).

Kron ve köprüler, temelde yaşam kalitesini sağlamak amacıyla yapılan bir işlemdir. Hekimler hastanın keyfi isteklerine uyarak sağlam dişleri keserek onlar üzerine kron köprü uygulamaları yapmazlar. Yapılan istisnai durumlar olabilir. Kötü amaçlarla böyle bir işlem yapıldığı takdirde meslek otoriteleri tarafından cezalandırılabilirler (Erdemir, 1996, s. 3).

Dişlerde temizlik düz bir görünüm ve parlaklık temeldir. Bunu sağlamaya yönelik müdahaleler fıtrata uygun çalışmalar olarak nitelendirilebilir. Çarpık dişlerin düzeltilmesi amacıyla yapılan ortodontik tedavilerde diş, çene ve yüz estetiğini daha iyi duruma getirilmesi bireyin psişik ve mental durumlarında olumlu etkiler oluşturur. Bu durum, fıtratına aykırı bir durum teşkil etmediği gibi tam tersi olarak dişleri fıtrata uygun hale getirme işlemidir. Ortodontik diş tedavileri kapsamında eğer ağızda bazı dişlerin alınması gerekiyorsa onlar alınabilir. Kazanın, fazla parmakların alınması konusunda verdiği fetva bu işlemi de kapsar (Perkün, 1983, s. 1).

3.2. Doktor ve Hasta İletişiminde Mahremiyet

İslam dininin temel ilkelerinde birbirine namahrem olan kadın ve erkek birbirlerine dokunamazlar. Birbirlerinin el, yüz, ayak gibi zaruri sınırlar dışındaki mahrem bölgelere bakamazlar. Ancak hasta hekim ilişkilerinde zarurete binaen bu durumlar ihlal edilebilir. Esas olan kadın hastalara kadın doktorların, erkek hastalara erkek doktorların müdahale etmesidir. Eğer bir hastanın tedavisi için kendi cinsinden bir doktor yoksa tedavi amaçlı karşı cinsten bir doktor sadece zaruret miktarınca gerekli müdahalede bulunabilir. Doktor, tıbben bakıp ilgilenmesi gereken bölgeden daha fazla karşı cinsin harem bölgelerine bakarsa bu caiz olmaz ve hekim bu durumda manen sorumlu olur. Tıbbi etik açısından da hoş bir durum değildir. Yine bir kişinin kendi cinsinden bir doktor varken karşı cinsteki bir doktora gitmesi dini sorumluluk oluşturur. Ancak tercih sebebi karşı cinsteki doktorun işinde daha mahir olması ise bu durumda caiz görülebilir (İbn Nüceym, ty., 4/212; Tekin, 2016, s. 37; TDV İlmihali, 2006, 1/70, 71; 2/484; Özer, 2017, s. 2).

3.3. Hekim İttifakı ve Ortak Sağlık Kuruluşu Açma

Sağlık hizmetleri, multidisipliner bir çalışma ortamı ve ekonomik açıdan büyük yatırımlar ister. Bu amaçla hekimler emek veya sermaye ortaklığına gidebilirler. Hekimlerin birbirlerine ve hastalara karşı dürüst olmaları, topluma daha iyi sağlık hizmeti sunabilme amacını gütmeleri büyük önem arz eder. Fakat tekel oluşturmak, rekabeti kırmak gibi amaçlarla yapılan ortaklıklar İslam ticaret ahlakı ve hukukuna aykırı bir durumdur. Ayrıca dış hekimlerinin tek olduğu yerlerde onların sundukları hizmetler karşısında fahiş fiyat uygulamaları da mekruhtur (Koçak vd, 2013, s. 211). Nitekim dış hekimliği sanatı dinen farz-ı kifaye bir görevdir. Eğer farz-ı kifayeyi icra edecek ikinci kimse yoksa artık bu farz tek ehil kimse için farz-ı ayn hükmünü alır (TDV İlmihali, 2006, 1/166; Çürük, 2015, s. 165-181).

3.4. Meslekte Sorumluluk ve Hukuk

Diğer meslek gruplarında olduğu gibi hekimler de kendi mesleğinin gereğini en iyi şekilde icra etmekle mükelleftir. Hekimler, bilerek, dikkatsizlik, ihmal, bilgi ve beceri eksikliği veya hekimlik ilkelerine riayet etmeme sonucu meydana gelebilecek olumsuz durumlardan dinen ve hukuken sorumludurlar. Tüm tıbbi müdahaleler hastaya yararlı olmak zorundadır. Tıp ilminin ve tüm tıbbi müdahalelerin temel hedefi kişinin sağlığını korumak, onda ağrı, sancı veya ıstıraba sebep olan durumu ortadan kaldırmaktır. Hekimin vicdan sahibi olması, hastaların işlerini kendi işleri gibi özenle yapması umulur. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber: “Sizden biriniz, kendisi için istediğini şeyi kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz” buyurmuştur (Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 45).

Yine hekimlerin, hastalara ait sırları da gizlemesi gerekir. Bu da dini açıdan bir sorumluluk oluşturur. Nitekim Hz. Peygamber, emanetlere riayet etmemeyi, sır bilgileri insanlara aktarmayı münafığın alametlerinden saymış, (Buhârî, İman, 24; Şehadet, 28; Müslim, İman, 107, 108; Tirmizî, İman, 14) sırrın muhafazasını bir emanet olarak nitelendirmiştir (Tirmizî, Birr, 39; Ebu Davut, Edep, 37).

Dış hekimi ile hasta arasında ticari bir ilişki de söz konusudur. Hasta şifa bulsun veya bulmasın sarf ettiği bilgi ve emek dolayısıyla dış hekimi hastasından ücret alabilir. Dış hekiminin sarf etmiş olduğu dış bekimi, dolgu, protez yapımı gibi emeklerini İslam ticaret hukukundaki kiralama sözleşmesi olan icâre (Erdoğan, 2005, s. 222) akdine, işlerini icra ederken kullandığı malzemelere, zaman ve masraf gerektiren uygulamalarına İslam hukukunda sipariz sözleşmesi denen istisna’ (Erdoğan, 2005, 260) akdine benzetilebilir. Bu ücret ya hekim ve hasta arasında pazarlıkla veya hekimin yapmış olduğu ilanla veya dış hekimleri odasının tarifelerine göre uygulanır.

Tedaviye başlamak için, doğal afetler, trafik ve iş kazaları gibi ani gelişen olaylarda vuku bulan yaralanmalar ve tedavi gerektiren durumlar hariç akıl, baliğ ve bilinci yerinde olan bir hastanın rızası alınmalıdır. Çocukluk, akıl hastalığı veya kaza sonrasında müdahaleler için hastanın velisinin rızası ve onayı esas alınmalıdır (İbni Âbidîn, *ty.*, 5/43). Bu durumlarda eğer hastanın velisi veya vasisi yoksa mülki amirin onayı izin sayılır (Ebu Davut, Nikah, 19, İbni Mace, Nikah, 15, Tirmizî, Nikah, 14). Fakat hastanın bulaşıcı bir hastalığı veya uyuşturucu bağımlılığı gibi bir durumu varsa hastanın kendisinin veya velisinin onayı aranmaz. Çünkü İslam'da kamunun menfaati kişilerin menfaatlerinin önünde gelir. Bu durum mecellede "*Zarar-ı âmmu def için zarar-ı has ihtiyar olunur*" şeklinde kanunlaşmıştır (Mecelle, 26. Md.).

Hekimin temel amacı, hastanın şifasına vesile olmaktır. Özel bilgi veya deneyimi olmayan veya gerekli şartları yerine getiremeyen kişilerin bazı sanatları icra edemeyeceği herkes tarafından bilinir. Böyle bir durumda hekimlik yapmaya kalkışan kişi cezai müeyyide ile karşı karşıya kalır. Hekimin tıbbi müdahalesi sonucu vücut üzerinde herhangi bir hasar olursa bu durumda bakılır. Eğer müdahale bilimsel usullere uyularak yapılmışsa hekim hakkında herhangi bir cezai durum oluşmaz. Ancak bilgi, beceri, deneyim eksikliği veya ihmali sebebiyle hasta üzerinde oluşabilecek bir hasar yüzünden hekim suçlu kabul edilir (Kâsânî, 1974, 7/305). Mesela diş hekimi üç nolu dişin yerine dört nolu dişi yanlışlıkla çekerse veya yanlışlıkla vurarak sağlam dişi kırarsa veya nekroz olmasına sebep olursa tazminat gerekir. Ağızdaki fazlalık olan dişleri kıran veya söken kişiye tazminat gerekmez ancak verdiği acı sebebiyle kıran şahsa para cezası verilebilir (Şeyh Nizamuddin vd., 1986, 6/26, İbni Âbidîn, *ty.*, 5/354, 355, 371; Kadıhan, 1986, 6/391). Hekim doğru bir müdahaleyle üç no'lu diş çekerken dört no'lu diş kendiliğinden gelirse tazminat gerekmez (Bağdadî, 1308h, s. 48). Kırılan diş eğer küçük bir çocuğa aitse bir yıl beklenir. Şayet yeni kalıcı diş gelmez ise tazmini gerekir. Eğer hekim hastanın sağlıklı dişlerinde ağrı ve sancının oluşmasına sebep oluyorsa bu acılar dolayısıyla mali bir ceza ödemesi öngörülür (İbni Âbidîn, *ty.* 5/355). Eğer hasta, vücudu üzerinde oluşan hasara veya acıya rıza gösterir ve şikayetçi olmazsa o zaman hekim cezadan kurtulur (Serahsî, 1982, 9, 186; Tahtavî, *ty.*, 4/486).

Yukarıda anılan sebeplerden yola çıkılarak, insan sağlığı gibi önemli bir hususta hekimlik yapacak kişilerde birtakım şartlar aranır. Devletler, bu mesleği icra edecek kişilerin zorunlu eğitimlerini tamamlanmış olmalarını, diplomaların olmasını ve yeterli bilgilerinin yeterli düzeyde olmasını şart koşar. Bu şartlara haiz olanlar ancak bu meslekleri icra edebilirler. "*Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet herkesin hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, iş birliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir,* T.C. Anayasasının 56. kanun maddesinde de belirtildiği gibi devletin, halkın sağlığını korumak ve kollamak ve gereken tedbirleri almak gibi bir görevi vardır. Tüm dinlerde olduğu İslam'ın da temel geliş gayelerinden birisi insanın akıl ve beden sağlığını korumasıdır (Koçak vd., 2013, s. 423).

Hekimlerin, hastalarına kasten bir zarar vermesi düşünülemez. Ancak bazen hekimlerin dikkatsizlik, bilgisizlik ve ihmalleri sebebiyle hasta zarar görebilir. Bu durumda hekim, bu dikkatsizliği, bilgisizliği veya ihmali sebebiyle sorumlu tutulur. Böyle durumlarda hekimin diyet ödemesi gerekir. Nitekim bu konuda Hz. Peygamber "*Her kim tabiplik yapar ve daha önce onun böyle bir şey yaptığı bilmezse o kişi oluşacak zararı tazmin eder*" (Ebu Davud, Diyet, 23, Nesai, Kasame, 40, İbni Mace, Tıp, 16) buyurarak ehil olmayan

insanların mesleği icra etmemesi gerektiğini, eğer böyle bir teşebbüste bulunursa doğabilecek zararları tazmin etmesi gereğine işaret etmiştir. Bu durum aynı zamanda diş teknisyenlerini de bağlar. Zira onların ağız içinde çalışmak hususunda yetkileri yoktur. Sarhoş bir hekimin sarhoşluğu sebebiyle meydana gelen hasar ve zararları, bizzat kendisinin tazmin etmesi gerekir. Çünkü İslam hukukuna göre sarhoşun fiilleri hukuken geçerlidir (Koçak vd., 2013, s. 87, 249, 255).

Diyet, can bedeli olan mali bir karşılıktır (Erdoğan, 2005, 107). Suçun niteliğine göre diyet bedelleri farklıdır. Mesela Hanefî mezhebine göre bir insanı öldürmenin bedeli yüz deve veya bin dinar altın veya on bin dirhem gümüşdür. Vücut organlarının kırılması veya kesilmesi durumunda ise erş denen bir bedel takdir edilir. Erşler daha ziyade kısas uygulanamayacak durumlarda takdir edilir. Bu takdirler bilirkşi tarafından yapılır ve buna *hükumat-ı adl* de denir (Akşit, 1976, s. 55). Bir dişin imhası durumundaki diyet ise tam diyetin 20' de biridir, yani beş deve miktarıdır. Bu hüküm Hz. Peygamber'in "*Her dişte beş deve vardır,*" (Ebu Davut, Diyet, 18; Nesai, Kasame, 42-44; İbni Mace, Diyet, 17; Şeyh Nizamuddin vd., 1986, 6/25) hadisine dayanmaktadır. İslam bilgileri de bu hadisten yola çıkarak öyle bir içtihatla bulunmuşlardır (İbni Âbidîn, *ty*, 5, 369-371).

Şunu da belirtmek gerekir ki hekimler teşhis ve tedavilerinde tıp ilminin gerektirdiği bilgi ve tecrübe doğrultusunda hareket ettikleri için, herhangi bir ihmal ve kusuru olmadıkları sürece verdiği kararlar ve uyguladığı yöntemler sonucunda oluşabilecek zararlardan sorumlu olmazlar. Bu aynen içtihat da hata eden müctehidin durumuna benzer. Yani bir müctehid içtihadında yanılabilir. Fakat yanılrsa da mahzuru yoktur. Buhârî'deki hadis-i şerifte de Hz. peygamber, "*Müctehid, içtihadında isabet ederse iki, yanılırsa bir sevap alır*" (Buhârî, İtisam, 21; Müslim, Akdiye, 6; Nesaî, Adabu'l-Kudat, 3) buyuruluyor. Eğer her durumda hekim karar ve fiillerinden sorumlu tutulursa o zaman hiç kimse tabiplik yapamaz. (İbni Âbidîn, *ty*, 5/ 43; Bağdadi, 1308h, s. 47; Ebu Zehra, 1986, s. 460).

Sonuç

İnsanın beslenmesinde, düzgün konuşmasında, gülümsemesinde yüzünün güzel görüntüsünde sağlıklı ve güzel dişlerin önemi büyüktür. Dişleri olmayan veya sağlıklı diş ve çene yapısına sahip olmayan birisinin güzel Kur'an okuması, ibadetleri usulüne uygun yerine getirmesi, sosyal ilişkilerinin istenilen düzeyde olması zordur. Sağlıklı ve güzel dişlere sahip olmak, ağız ve diş temizliğine dikkat etmek tüm toplum ve zamanlarda insani bir erdemdir. İslam dini ağız ve diş sağlığına büyük önem vermiş, onu ibadetlerin parçası olarak görmüştür. Bu yüzden İslam dininin, insan ağız ve sağlığının bugün ulaşılabilecek seviyede koruyan hükümler ortaya koyduğu görülmektedir.

İslam dini akıl ve beden sağlığının korunmasını, onun kaybedilmesi durumunda kişinin gerekli tedaviler yapmasını tavsiye etmektedir. Kişinin sağlıklı olması dini mükellefiyetlerini yerine getirmesi açısından ön şart olarak kabul edilmiştir. Ağız ve diş sağlığı beden sağlığı kapsamında değerlendirilmektedir. Dişlerin temizliğine ve sağlığına dikkat eden Hz. Peygamber, her gün defalarca dişlerini fırçalamış Müslümanların da mümkünse her namaz öncesinde dişlerini fırçalamalarını şiddetle tavsiye etmiştir.

Her konuda olduğu gibi ağız ve diş sağlığı ile ilgili tedavi ilke ve yöntemleri ve bu alanda kullanılan malzemeler, hasta hekim ilişkileri, İslami ilkelere uygun olmalıdır. Diş hekimliği uygulamalarında çürüyen dişlerin çekimi, doldurulması, sorumlu dişlerin düzeltilmesi, kanal tedavileri, köprü ve krom yapımı protez diş yapımı, ağız ve diş sağlığının temini konusunda başvurulan çarelerdendir. Bu uygulamalar gerçekleştirilirken işin fıkhi boyutları İslam Hukukçuları tarafından ele alınmış gerekli İslami değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda çürüyen dişlerin sökülmesini, dişlere

dolgular yapılmasını, görüntüsü bozuk olan dişlerin düzeltilmesini, kanal tedavilerinin yapılabilmesini, ihtiyaç halinde protez dişlerin veya köprü-kuran işlerin yapılmasını caiz görmüşlerdir.

Diş tedavi ve ilgili uygulamaları yapılırken bunların oruçlu insanları ilgilendiren yönleri vardır. Bu bağlamda dişin kaplanması, doldurulması, kanal tedavilerinin yapılması, sabit kuran-köprülerin yapılması abdest ve gusle engel teşkil etmemektedir. Bu hüküm, İslam hukukundaki cebıra hükümlerine kıyas yapılarak verilmiştir. Ancak sökülüp takılabilen diş protezlerinin normal abdest alırken çıkarılması tavsiye edilirken, gusül abdestinde bunların çıkarılması zorunlu görülmüştür. Oruçlu hastaların diş tedavi ve müdahaleleri ile ilgili hükümler, yapılacak işlemin hasta için zorunlu olup olmamasına göre şekil alır. Özellikle ramazan orucunu tutan hastalar ile onların tedavisi ile ilgilenen hekimler, orucun muhafazası konusunda azami gayret göstermelidirler. Diş tedavilerinde gerekli müdahaleler, çoğu kez orucu bozucu niteliktedir. Bu yüzden yoğun ağrı, sancı gibi zorunluluk veya acil bir durum yoksa tedavilerin iftardan sonraya bırakılması uygundur. Zorunluluk ve aciliyet söz konusu ise gerekli müdahaleler yapılabilir. Yine oruçlu halde anestezi olmadan hafif törpülemeler veya diş dolguları yapılabilir. Böyle bir durumda boğazdan mideye doğru bir sıvı madde veya ilaç türünden bir şey kaçırılmazsa oruç bozulmaz. Fakat çoğunlukla diş dolguları, kök kanal tedavilerinde olduğu gibi diş köküne enjekte edilen anestetik ilaçlarla yapılır. Bu da orucun bozulmasına sebep olur. Bu işlemler esnasında tükürükle beraber boğaz yoluyla mideye kaçırılan her türlü sıvı ve ilaçlar orucu bozar.

Diş tedavisi hususunda tıbbi bir zorunluluk sebebiyle farz veya nafile bir oruç bozulursa oruçlu bu orucunu daha sonraki bir zamanda gününe gün olarak kaza eder. Ancak herhangi bir zorunluluk yokken orucu bozacak nitelikte bir diş tedavisine teşebbüs etmek orucun kazasını ve kefaretinin gerektirir.

Ağızdan sökülüp takılabilen protez dişleri olan bir kişi oruçluysa abdest alması durumunda dikkatli olması gerekir. Zira protez dişlerini yıkayıp ağızına takan kişi o ıslaklığı tükürük yoluyla boğazına kaçırırsa orucu bozulur.

Diş tedavilerinde kullanılan sıvı veya katı malzemelerin İslam'ın helal kabul ettiği maddelerden olması zorunludur. Ancak narkotik veya haram madde kaynaklı malzemeler hastalığın tedavisinde zorunlu ise ve de alternatif helal malzemeler yoksa o zaman "Zaruretler haramları mübah kılar" fıkıh ilkesi gereği kullanılabilirler.

Diş temizliğinde kullanılan diş fırçaları ve macunlarının da İslam'ın haram ve necis kabul ettiği veya sağlığa zararlı olduğu tespit edilmiş maddelerden olmaması gerekir. Bu sebeple bileşiminde domuz, leş, sürüngen, insan organları gibi yenilmesi haram olan maddeler bulunanlar ile sodyum florür gibi sağlığa zararı ispatlanmış maddelerin de kullanmasının caiz olmadığı söylenmiştir.

Diş hekimliği uygulamaları kapsamında yapılan estetik müdahaleler birtakım şartlar çerçevesinde caiz görülmüştür. Estetik müdahalenin bir nevi tedavi maksatlı olması, zaruret içermesi, alternatif bir tedavi yönteminin olmaması, çene ve dişlerin görüntülerinin anormal halde olması, hile ve aldatmanın söz konusu olmaması, müdahalenin ehlinin zannı galibine göre faydasının olması, hastaya herhangi bir zararının olmaması gibi şartlarla estetik uygulamalar caiz görülmüştür.

Hekim-hasta iletişimi açısından göz önünde tutulması gereken İslami ilkeler de vardır. Esas olan kadın hastalara kadın hekimlerin, erkek hastalara erkek hekimlerin müdahale etmesi gerekir. Eğer hastanın kendi cinsinden bir hekim yoksa o takdirde karşı cinsten bir hekim hastaya zaruret miktarınca müdahale yapabilir. Kişinin kendi cinsinden

bir hekim varken herhangi bir makul gerekçe olmadan karşı cinsten bir hekime başvurmak dinen sorumluluk oluşturur.

Hekimlik mesleği farz-ı kifaye bir meslek olup hekimler mesleklerini icra ederken bireysel veya kolektif hareket edebilirler. Hasta şifa bulsun veya bulmasın sundukları emek ve sermaye karşısında ücret alabilirler. Tekel oluşturmak, rekabeti kırmak, fahiş fiyat uygulamak, İslam ticaret ahlakı ve hukukuna aykırı bir durumdur. Eğer bu farz-ı kifayeyi icra edecek ikinci bir kimse yoksa artık bu farz o tek kimse için farz-ı ayn hükmünü alır.

Hekimler diğer meslek gruplarında olduğu gibi kendi mesleklerinin gereğini en iyi şekilde icra etmelidirler. Hekimin vicdan sahibi olması, hastanın işlerini kendi işleri gibi özenle yapması umulur. Hekimlerin hastalarına kasten bir zarar vermesi düşünülmaz. Hekimler, hastaya ait sırları başka kimselere nakledemezler. Fakat dikkatsizlik, bilgisizlik, deneyimsizlik ve ihmal gibi sebeplerle hastaya zarar verebilirler. Bu durumda onlar meydana gelebilecek olumsuz durumlardan dinen ve hukuken sorumludurlar. Hekimin tıbbi müdahalesi sonucunda ağız ve dişlerde hasar oluşmuşsa bakılır: Eğer tıbbi müdahale bilimsel ilke ve yöntemlere uygun bir şekilde yapılmışsa hekim hakkında herhangi bir cezai işlem yapılmaz. Ancak bilgi, beceri, deneyim veya ihmal sonucu oluşan hasar veya olumsuz bir durum varsa o zaman hekim bunu tazmin eder. Mesela hekim hastanın sağlam dişini sökse, İslam hukukuna göre bir dişin diyeti tam diyetin 20' de biridir. Yani beş deve bedelidir. Şayet hasta, hekimden davacı olmaz ise o zaman hekim cezadan kurtulur.

Hekim tedaviye başlarken, doğal afetler trafik veya iş kazaları gibi ani gelişen durumlarda vuku bulan yaralanmalar veya tedavi gerektiren haller hariç akıl, baliğ ve bilinci yerinde olan hastalardan tedavileri için rıza ve onaylarını almak zorundadır. Çocuk ve akıl hastalarının onayı velileri tarafından yapılır. Sahipsiz kimselerin velayeti ise mülki amirin yetkisindedir.

Bir ülkedeki insanların ve çevrenin sağlığını korumak, devletin görevidir. Bu amaca matuf olarak devlet hekimlik hizmeti sunacak kişilere ve tedavi yöntemlerine müdahale edebilir ve birtakım ilkeler koyabilir. Diplomaların, birtakım sertifikaların, deneyim raporlarının veya hizmet alanlarında sıhhi ve ergonomik uygunluk şartlarının aranması bu kabildendir.

Kaynakça

- Akşit, M. C. (1976). *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Bağdadî, Ebu'l-Muhammed b. Ğanim b. Muhammed. (1308h). *Mecmau'd-damanat fi mezhebi'l-imam Ebî Haniîfeti'n-Nu'man*. Kahire: Hayriyye matbaası.
- Bayırlı, G. ve Şirin, Ş. (1982). *Konservatif Diş Tedavisi*. İstanbul: Dünya Tıp kitabevi.
- Behûtî, Mansur b. Yusuf. (1990). *er-Ravdu'l-murbi'*. Beyrut: Daru'l-fikr.
- Bennet, C. R. (1974). *Diş Hekimliği Pratiğinde Lokal Anestezi ve Ağrı Kontrolü*. Mosbey Cos t. Louis Missouri.
- Beşer, F. (1994). *Fıkıh Penceresinden Sosyal Hayatımız 2*. İstanbul: Nûn yay.
- Borçbakan, C. (1980). *Ağız ve Çene Hastalıkları Şirürjisi*. Ankara: Yargıcıoğlu matbaası.
- Çalikkocaoğlu, S. (1982). *Tam Protezlerde Ölçü*. İstanbul: İ.Ü. Diş Hekimliği Yayınları.

- Çulhaoğlu, F. (1981). İslamiyette Ağız ve Diş Sağlığı. *Diyanet İlmi dergisi Hicret özel sayısı*, Ankara: Diyanet yay., 321-340.
- Çürük, S. A. (2015). İslam Ekonomisinde Ticaret, İş ve Ortaklık Usulleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman ed-Darimî. (1992). *Sünen-i Darimî*, İstanbul: Çağrı ve Dâru Sahnûn yay.
- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. (1378h). *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Humus: Dâru'l-hadis.
- Ebu Zehra, M. (1986). *el-Cerîme ve'l-Ukûbe*. Daru'l-fikri'l-arabi.
- Efeoğlu, A. (1992). *Diş Hekimliği Tarihi*. İstanbul: Alemdar Ofset.
- Erdemir, A. D. (1996). *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*. Bursa: Güneş-Nobel yay.
- Erdoğan, M. (2005). *Fıkıh ve Hukuk terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar neşriyat.
- Glickman, I. (1979). *Clinical periodontology*. W.B. Saunders Co.Phidelpia-London-Toronto.
- Gökçen, A. ve Balcı, M (2023). Organ ve Doku Ticareti Suçları (TCK. m. 91-93). (Trading of Organs and Tissues Offenses), C. XIX, (2), s. 111-150, (Erişim tarihi: 01.12.2013). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/804134>, (Erişim tarihi: 30.10.2023).
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam İlmihali* (2006). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay..
<http://dentamar.com.tr/dis-tasi-temizligi-detertraj#> (Erişim tarihi: 11.11.22023).
<https://ankara.baskenthastaneleri.com/tr/saglik-rehberi/amalgam-dolgular#>: (Erişim tarihi: 29.09.2023).
<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/46/dis-dolgusu-yaptirmak-kaplatmak-veya-dise-tel-taktirmak-abdest-ve-gusle-engel-olur-mu-bu-islemler-cunup-veya-adetli-iken-yapilabilir-mi> (Erişim tarihi: 11.09.2023).
<https://medoloji.com/blogs/news/bu-listeyi-i-CC%87ncelemeden-almayin> (Erişim tarihi: 29.09.2023).
<https://www.aligok.com.tr/dis-macunu-ve-icerigindeki-maddelerin-beynimize-ve-bedenimize-verdigi-zararlarin-farkinda-misiniz/> (Erişim tarihi: 01.10.2023).
<https://www.medicalpark.com.tr/implant-nedir-dis-implanti-tedavisi-kimlere-uygulanir/hg-1732>. (Erişim tarihi: 29.09.2023)
<https://www.mediko.com.tr/blog/icerik/discilik-terimleri-sozlugu>. (Erişim tarihi: 29.09.2023).
<https://www.mediko.com.tr/blog/icerik/discilik-terimleri-sozlugu>. (Erişim tarihi: 29.09.2023).
<https://www.pianodentalclinic.com/tr/veneer-kron-restorasyonlar-127>. (Erişim tarihi: 12.09.2023)
https://www.tdb.org.tr/sag_menu_goster.php?Id=22, (Erişim tarihi: 19.09.2023).
<https://www.trthaber.com/haber/saglik/dis-macunundaki-tehlike-34893.html> (Erişim tarihi: 01.10.2023)
- Işık, H. H.. (2020). *Tam ilmihal Se'âdeti Ebediyye*. İstanbul: Hakikat Kitabevi.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. (ty). *Reddü'l-muhtar ala'd-dürri'l-muhtar*. Beyrut: Daru't-turâsî'l-arabî.
- İbn Melek, M. A. (ty). *Şerhu'l-menâr usûl-i İbn Melek*. İstanbul: Salah Bilici kitabevi.
- İbn Nüceym, Z. A. (ty). *el-Bahru'râik*. Beyrut.
- İbnü'l-Hümâm, K. M. A. (1315h). *Fethu'l-Kadir*. Kahire: Emiriyye matbaası.
- Kadihan, Mahmud el-Özcendî. (1986). *Fetevâ'l-Hâniyye*. Beyrut: Daru ihyâi't-türasî'l-arabi.
- Kâsânî, Alauddin Ebu Bekr b. Mes'ûd. (1974). *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Beyrut.
- Koçak, M. - vd. (2013). *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Ensar neşriyat.
- Konukman, S. (1982). *Diş Hekimliğinde Anestezi*. İstanbul Üniversitesi yay., no: 2605.
- Kuraşî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. (1976). *Muallimu'l-kurbe fi ahkâmi'l-husbe*. Kahire.
- Mecelletü'l-ahkamı's-şeriyye.
- Mehmet Zihni Efendi (1986). *Nimet-i İslam*. İstanbul: Seha neşriyat.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd. (ty). *el-İhtiyar li ta'lîl'l-muhtar*, Beyrut.
- Meydan-Larousse*, (1970).
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramuz. (1317h). *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi ğureri'l-ahkam*. İstanbul: Sahafiye matbaası.
- Necla, T. (ty.). *Diş Hekimliğinde Loko-Regional Anesteziler*. İÜ Diş hekimliği fakültesi ders notları.
- Nemi, B. (1986). *Kron-Köprü Protezleri*. İstanbul: İ.Ü. Diş hekimliği yay., no:3378.
- Nezih H. (1992). *el-Mes'ûliyyetü'l-medeniyye li't-tabîb, fi's-şerâti'l-İslamiyye*. Kuveyt: el-Va'yu'l-İslâmî yay.
- Özata, M. ve Özer, K. (2017). Sağlık Çalışanlarının Hasta Mahremiyeti Konusundaki Tutumlarının İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(1), 81-92.
- Özaykal, M. (2020). Tıpta Ayıp Yok mu? Doktora Namahrem Olmaz mı? *Biyofıkıh Perspektifinden Hastanın Beden Mahremiyeti*. 141-162.
- Öztürk, O. (1973). *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*. İstanbul: İrfan matbaası.
- Perkün, F. (1983). *Çene Ortopedisi*. İstanbul: Ar basım.
- Sandallı, P. (1982). *Periontoloji*. İstanbul, Eler Matbaası.
- Serahsî, Ebu Bekr, Muhammed b. Ebî Sehl. (1982). *Mebût*. İstanbul: Çağrı yay.
- Şeyh Nizamuddin.- vd. (1986). *Fetevâi'l-Hindiyye*. Beyrut: Dâru't-türasî'l-ilmiiyye.
- Şirbinî, M. (1995). *el-İkna' fi hulli elfâzi ebî Şuca'*. Beyrut: Daru'l-fikr.
- Türkiye Cumhuriyet Anayasası*
- Tahtavî, A. (ty). *Hâşiyetün ala'd-dürri'l-Muhtar*. Beyrut: Daru'l-marife.
- Tekin, A. (2016). İslâm Aile Yapısında Ahlak/Mahremiyet Eğitimi. *Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlâk Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. s. 21-42, Sinop.
- Tekin, A. (2021). Oruç ve İtikaf. *Delilleriyle İslam İlmihal Kitabı* (ed. Osman Şahin). İstanbul: Ensar neşriyat.

- Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar* (2020). T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara: Önka Matbaacılık.
- Tosun, N. (2016). *İbadet Esasları*. Konya: Tekin kitabevi.
- https://www.google.com/search?q=di%C5%9F+tedavisinde+kullan%C4%B1lan+patler&oq=di%C5%9F+tedavisinde+kullan%C4%B1lan+patler&gs_ (Erişim tarihi: 29.09.2023).
- Tuncer, E. B. (1984). *Diş Sağlığı ve Misvak*. Ankara.
- Türk Diş Hekimleri Birliği, 1986, https://www.tdb.org.tr/sag_menu_goster.php?Id=22, (Erişim tarihi: 19.09.2023).
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam İlmihali* (2006). Ankara: Diyanet Vakfı Yay.
- Yazır, M. H. (1962). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Nebioğlu basımevi.
- Yüksek, A. (2021). *Delilleriyle İslam İlmihali*. (Edt: Osman Şahin). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Zeydan, A. (1974). İslâm Hukukunda Zaruret Hâli I, (çev: Hayreddin Karaman). *Diyanet İlmî Dergi*, [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi], Ankara.
- Zeylâ'î, Cemalüddin Ebû Muhammed b. Abdillâh. (1415h). *Nasbu'r-râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye*, (Thk. Eymen Sâlih Şâban), Kâhire: Dâru'l-Hadîs.